

Chicagská sociologická škola a počátky Chicagské univerzity

Jeřábek, Hynek

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Jeřábek, H. (2013). Chicagská sociologická škola a počátky Chicagské univerzity. *Historická sociologie / Historical Sociology*, 2, 29-49. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-410591>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Chicagská sociologická škola a počátky Chicagské univerzity*

HYNEK JEŘÁBEK**

Chicago School of Sociology and the Beginnings of Chicago University

Abstract: The article describes the role of the Chicago School of Sociology in the development of empirical social research. It traces the increase in the significance of the education of doctoral students on American universities at the turn of the 20th century, and the role of philanthropic foundations. It focuses on the contribution of prominent individuals: W. R. Harper, rector and founder of the University of Chicago, obtained top figures and founded journals in some major fields. A. W. Small was the first chair of the Department of Sociology and Social Anthropology, founded the *American Journal of Sociology* and wrote the first two textbooks of sociology. W. I. Thomas was responsible for the famous study *Polish Peasant in Europe and America* and for the theoretical foundations passed on to his successors. In 1916 R. E. Park published a project in which Chicago became a social laboratory and he inspired and was an advisor for numerous doctoral projects that later were published as sociological monographs. The methodologist E. W. Burgess organised empirical research for the school of doctoral studies that emerged in Chicago and successfully worked there for twenty years. It is beyond the scope of one article to discuss also the monographs by doctoral students at the University of Chicago. Paper examines in detail only the monograph by Park, Burgess and McKenzie titled *The City*.

Key words: Chicago school of sociology; Robert E. Park; Albion W. Small; Ernest W. Burgess; the beginnings of empirical social research

Úvod

Většina dosavadních prací zabývajících se vývojem empirického sociálního výzkumu spojuje jeho počátky ve Spojených státech amerických především s Chicagskou univerzitou.¹ Jiní autoři význam chicagské školy pro rozvoj sociologie a její výzkumné orientace snižují nebo ho zužují jen na některé její aktivity.² Patrně správnější pohled na posloupnost výzkumných aktivit se sociologickým obsahem najdeme teprve v novější americké literatuře.³ Čím se Chicagská univerzita zasloužila o rozvoj právě empirického sociálního

* Článek byl podpořen Grantovou agenturou ČR, grant č. P404/11/0949.

** Hynek Jeřábek. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, U Kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice. E-mail: jerabek@fsv.cuni.cz

¹ Viz např. [Bulmer 1984; Platt 1996; Easthope 1974; Calhoun ed. 2007; Madge 1962; Turner 1988].

² Viz např. [Abbott 1997; Balon 2011].

³ Herbert Aptheker [Aptheker 1973] patrně jako první upozornil na práce W. E. Burgharda Du Bois [např. Du Bois 1973/1899]. S podrobnější argumentací významu tohoto sociologa pro vývoj americké empirické sociologie a s rozбором jeho díla přišel v devadesátých letech britský autor Martin Bulmer [Bulmer 1991]. Ten usoudil, že Du Bois svým osamělým dílem předešel W. I. Thomase i R. E. Parka přibližně o dvě desetiletí. Americká sociologická historiografie dospěla k tomuto poznání teprve v posledních desetiletích, kdy se někteří její představitelé [Wright 2002; Wortham 2005; Warren 2011] rozhodli uznat tato fakta. Význam chicagské školy pro rozvoj empirického sociálního výzkumu v USA je však nesporný a tyto novější objevy jej nesnižují. Přínos W. E. B. Du Boise pro empirický sociální výzkum je podrobněji rozveden v samostatné stati časopisu *Historická sociologie*, v 1. čísle roku 2013 (55–73).

výzkumu? Byla sice založena mnohem později než mnohem slavnější univerzity na východě Spojených států amerických (Harvard, Yale nebo Cornell), konkrétně až v roce 1890, ostatně prakticky všechny americké vysoké školy mají kratší historii než mnohé evropské univerzity. Toto zpoždění se však nijak nepromítlo do oblasti společenských věd, a už vůbec to neplatí pro sociologii, zvláště pak pro empirický sociologický výzkum.

Američtí vědci z oblasti společenských věd spřízněných se sociologií dlouho dokončovali svá studia v Evropě, obvykle převážně v Německu [Bulmer 1984: 38]. Platilo to prakticky bez výjimky ve druhé polovině 19. století a ještě v prvních letech století dvacátého. Je sice pravda, že na německých univerzitách nebylo možno získat doktorát přímo ze sociologie. Působila zde však celá řada vynikajících odborníků v příbuzných oborech. Mezi takové disciplíny patřila filosofie, psychologie, „Staatswissenschaft“ nebo Lazarusova a Steinthalova, případně Wundtova „Völkerpsychologie“, a tak Američané jezdili pro své doktoráty do Berlína (za Gustavem Smollerem), do Mnichova, do Lipska (za Wilhelmem Wundtem), do Heidelbergu (k Wilhelmu Windebandovi) nebo do Göttingen (k Lazarusovi a Steinthalovi).

Požadavek složit doktorát jako kvalifikační podmínku pro výkon vědecké a pedagogické práce na univerzitě zavedly USA ke konci 19. století, což přispělo k tomu, že také americké univerzity začaly zavádět své vlastní doktorské studijní programy. Ve společenských vědách byla patrně nejrychlejší John Hopkins University, ale hned po ní, v sociologii dokonce jako první, zavedla doktorské studium Chicagská univerzita.

Již myšlenka zakladatelů Chicagské univerzity vybudovat „výzkumnou univerzitu“ velmi napomohla „Chicagu“ získat na počátku 20. století vedoucí postavení mezi vysokými školami v USA, v sociologii pak zejména ve dvacátých a v první polovině třicátých let. Podstatnou roli sehrálo také soukromé financování z filantropických nadací, které akademikům umožňovalo soustředit se na „svobodné bádání“ namísto masové výuky bakalářských studentů, uskutečňované na běžných veřejných vysokých školách v USA. Velký význam měla rovněž skutečnost, že se prvnímu rektorovi Williamu Harperovi podařilo na Chicagskou univerzitu hned od počátku získat významné osobnosti, které předtím působily na jiných univerzitách ve vedoucích akademických funkcích, a jmenovat je zde vedoucími kateder [Bulmer 1984: 21]. Dále tu byla spolupráce mezi jednotlivými vědními disciplínami, k níž na Chicagské univerzitě spontánně i plánovitě docházelo. A konečně nelze opomenout orientaci chicagských sociologů na konkrétní problémy městské aglomerace a také to, že se nespokojovali jen s pragmatickým výhledem na „úpravu poměrů“ ve městě, ale kladli si obtížnější cíle týkající se objasňování a teoretického zakotvení sledovaných jevů.

Založení a program Chicagské univerzity

Program Chicagské univerzity byl již v prvních letech 1890 až 1892 zaměřen na základní výzkum a postgraduální studium [De Vault 2007: 157]. Její zakladatel a první rektor William Rainey Harper k tomu prohlásil: „Musíme získat prvotřídní akademiky – nejlepší dostupné muže v zemi“ [Bulmer 1984: 15]. A skutečně, oslovil vědce ze všech významných univerzit a řadu z nich přesvědčil, že mají přejít do Chicaga a soustředit zde pozornost na příslušný vědecký výzkum. Každá katedra měla navíc za úkol založit svůj oborový časopis a doktorské studium bylo chápáno jako prostředek pro posílení výzkumu, přičemž

jeho cílem bylo: „(...) vycvičit studenta, aby on sám byl schopen prorážet nové směry zkoumání“ [Bulmer 1984: 15–16].

Důležité však bylo také organizační schéma a celkové uspořádání každodenního chodu Chicagské univerzity. Gary Easthope v této souvislosti upozorňuje na to, že na Chicagské univerzitě byl hned od počátku zaveden systém čtyř výukových semestrů v roce, takže kapacita poslucháren byla maximálně využita. Přitom všichni učitelé se mohli zároveň rozhodnout, zda chtějí učit každým rokem jen povinné tři semestry ze čtyř, nebo si nechají zaplatit výuku ve čtvrtém semestru navíc. Další možností bylo rozhodnout se pro tři roky nepřetržité čtyřsemestrální výuky a získat za to celý volný, dokonce možná plně placený rok, tedy období, kdy se učitel mohl věnovat svým vlastním aktivitám, osvobozen od učení [Easthope 1974: 62]. Ve srovnání se dvěma (někde třemi) semestry na jiných amerických univerzitách té doby to byla významná inovace a pro někoho zajímavá nabídka. V kombinaci s orientací nově založené školy na vědu a výzkum to totiž skýtalo nové možnosti. Jinou zvláštností Chicagské univerzity bylo, že řádní profesori na všech katedrách vyučovali jen kurzy a výzkumné semináře v postgraduálním studiu. Hlavním úkolem profesorů byl výzkum a teprve od něj se odvíjela jejich schopnost předávat své zkušenosti doktorandům [Bulmer 1984: 15–17]. Tato výuka se orientovala na podporu studentů ve smyslu schopnosti samostatné vědecké práce. Byl to tedy spíše výcvik zaměřený na práci v terénu a na týmovou spolupráci. Brzy se z nich rovněž stávali badatelé, se kterými již univerzita mohla počítat při své vědecké produkci. Zájem o studium na Chicagské univerzitě tak postupně rostl, a to v mnoha oborech, v nichž se univerzita mezitím proslavila. John Dewey a William James v pragmatické filosofii, Henry Schulz v ekonometrii, James R. Angell a L. L. Thurstone v psychologii a Charles Merriam, Harold F. Gosnell, Harold Lasswell a Leonard D. White v politické vědě vydobyli Chicagu významné postavení mezi americkými univerzitami [Bulmer 1984: 4].

Zajímavé srovnání vědeckých aktivit pěti zakladatelů americké sociologie nabídl Martin Bulmer [1984: 8–10]. Pokud jde o první generaci, považuje za nejvýznamnějšího „budovatele institucionálního základu“ sociologie právě Albiona Woodburyho Smalla v Chicagu. Na druhém místě pak uvádí Franklina Henry Giddingse (1855–1931), jenž se zasloužil o dobré jméno sociologie na Kolumbijské univerzitě, která byla v prvním dvacetiletí 20. století podle počtu sociologických doktorandů na druhém místě právě za Chicagem. Pro pořádek jmenuje také prvního prezidenta americké sociologické asociace Lester F. Warda (1841–1913), ten však nedosáhl univerzitního postavení, a neměl tedy mladší následovníky v podobě svých doktorandů. Na Yale University pak působil William Graham Sumner (1840–1910), na Michigan University Charles Horton Cooley (1864–1929) a na Wisconsin University Edward Alsworth Ross (1866–1951).

V době založení Chicagské univerzity existovaly dvě výjimky v podobě škol, kde zahájili doktorandské studium dříve než na Chicagské univerzitě (nikoli však postgraduální studium sociologie). Byla to John Hopkins University, vedená Danielem Coitem Gilmanem (byla založená již v roce 1876) a Clark University ve Worcesteru ve státě Massachusetts (založena 1889), již vedl G. Stanley Hall.⁴ Bylo to právě zaměření John Hopkins University

⁴ Clark University nepředstavovala významnou konkurenci pro Chicago. Neshody G. S. Halla se sponzory univerzity měly nakonec za následek, že více než deset profesorů, kteří původně měli namířeno na Clark University, nakonec skončilo v Chicagu [Bulmer 1984: 21].

na práci v laboratořích a v seminářích, co ji odlišovalo od naprosté většiny amerických univerzit té doby. Atmosféra zde byla postavena na svobodě bádání a na snaze prosadit se prostřednictvím výsledků vědeckých aktivit. Příkladem podobné práce v laboratoři mohla být Wundtova psychologická laboratoř otevřená v Lipsku v roce 1879 [Bulmer 1984: 18, 16]. Výjimečnost Chicaga byla v agresivním stylu W. Harpera, který neváhal nabídnout vedoucím profesorům – šéfům svých kateder – 7000 USD namísto 5000, jež nabízel John Hopkins, a dalším výzkumníkům 4000 namísto 2000, které dostávali na jiných univerzitách. Jeho schopnost získat pro univerzitu peníze líčí Howard Odum slovy: „Pokud existoval někdy akademický inovátor a podnikatel, jistě to musel být William R. Harper, první prezident Chicagské univerzity a bývalý profesor řecké a hebrejské literatury z Yale. Když mu člen Baptistické církve John D. Rockefeller nabídl 1 milion USD k založení univerzity, Harper odpověděl, že by potřeboval 15 milionů, aby mohl vytvořit opravdu pořádnou univerzitu“ [Odum 1927: 157]. Anthony Oberschall doplňuje, že Harper nakonec získal 30 milionů a svůj slib daný Rockefellerovi splnil v rekordním čase [Oberschall 1972: 194]. Vedle toho zvolil motivaci zřetelně orientovanou na vědecký výkon místo na výuku. Snížil výukovou povinnost na 8 až 10 hodin za týden a přidal autoritativní rozhodnutí, že kariérní postup a úspěch budou nadále spojovány s vědeckým výkonem a akademickými publikacemi [Oberschall 1972: 194].

Je tedy možno shrnout, že Chicago a jeho rektor William Harper byli úspěšnější v institucionalizaci nového modelu „výzkumné univerzity“ a Albion W. Small dokázal vytvořit atraktivnější prostředí pro doktorandy sociologie než ostatní univerzity v USA již v prvních dvaceti letech fungování zdejšího postgraduálního programu. Přestože i další univerzity mezitím zahájily doktorandskou výuku sociologie, v prvním dvacetiletí 20. století udělala nejvíce doktorátů ze sociologie právě Chicagská univerzita [Bulmer 1984: 41–42].

Nadace na podporu vědy a financování Chicagské univerzity

Jakou roli sehrály ve vývoji námi zkoumané instituce nadační fondy? Na přelomu 19. a 20. století se začaly filantropické nadace zajímat kromě přírodních věd také o pomoc rozvíjícím se společenským vědám [Fleck 2011: 31–37]. O něco později, v souvislosti s růstem sociálních problémů ve městech, se soustředila pozornost některých z nich na hledání řešení těchto těžkostí. Již na počátku, hned při samotném vzniku Chicagské univerzity, stála v popředí tohoto procesu Rockefellerova nadace. John D. Rockefeller Sr. daroval na založení Chicagské univerzity 2 miliony USD [Fleck 2011: 11].⁵ Sečteme-li prostředky, které různé odnože Rockefellerovy nadace investovaly do rozvoje Chicagské univerzity jen v prvních dvaceti letech, bylo to celkem 35 milionů USD. V roce 1910 pak ještě John D. Rockefeller Sr. věnoval univerzitě závěrečných 10 milionů [Bulmer 1984: 21]. Také pozdější financování Chicagské univerzity ze soukromých zdrojů filantropických nadací (Carnegie Corporation, Laura Spelman Rockefeller Memorial) [Bulmer 1984: 9] umožnilo této škole soustředit pozornost na vědecký výzkum a koncentrovat se na doktorské studium.⁶ Situace

⁵ Christian Fleck vypočítává, že současná hodnota původních 2 mil. USD z roku 1890 by v roce 2010 představovala 4,7 miliard USD.

⁶ Jennifer Platt uvádí, že jen Laura Spelman Rockefeller Memorial Fund věnoval na podporu empirického výzkumu různým univerzitám ve Spojených státech během šesti let (1922–1929) 112 milionů USD. Část z těchto peněz byla použita Chicagskou univerzitou [Platt 1996: 144].

byla do značné míry odlišná od veřejných vysokých škol, které byly svými zakládacími listinami vedeny především k výuce velkého počtu studentů bakalářského studia [Bulmer 1984: 21].

Také jednotlivé dílčí výzkumy byly hned od počátku štědře financovány ze soukromých zdrojů. V první dekádě 20. století byl založen Ústav pro výzkum mládeže, později se však zaměřil více na problémy delikvence mladistvých a byl přejmenován. V roce 1926 získal prostředky ve výši 278 tisíc USD, z nichž byly v následujících pěti letech financovány právě výzkumy mladistvých delikventů [Bulmer 1984: 123–124]. Thomasův výzkum migrace do USA pak získal dar 55 tisíc USD ze soukromých zdrojů Helen Culver [Platt 1996: 143]. Získávání peněz od soukromých filantropických nadací pomohlo postupně přetvořit americké univerzity na centra výzkumu a v prvních desetiletích byla většina prostředků posílána nadacemi přímo univerzitám. Například se stalo běžnou praxí nejvýznamnější nadace financující rozvoj Chicagské univerzity v letech jejího největšího rozmachu, tedy Laura Spelman Rockefeller Memorial fondu, že poskytovala ve dvacátých letech peněžní dary tímto způsobem [Platt 1996: 169]. Nebylo to nic výjimečného ani později, tak například po válce významná Fordova nadace měla stejnou praxi.⁷

Katedra sociologie a její vedoucí Albion W. Small

V roce 1892 byla na Chicagské univerzitě založena katedra sociologie a sociální antropologie, jejímž vedoucím byl jmenován Albion W. Small (1854–1926). Small vystudoval nejprve teologii a v roce 1879 se stal baptistickým duchovním, to však byl v té době mezi sociology v USA převažující trend. Velké procento z nich se totiž rekrutovalo právě z řad protestantských pastorů. V letech 1879–1881 studoval Small mimo jiné v Berlíně a v Lipsku, především politickou ekonomii, a byl tedy ovlivněn řadou myšlenek členů Spolku pro sociální politiku Adolpha Wagnera a Gustava Schmollera [Bulmer 1984: 33, 38]. Podle Jiřího Musíla převzal Albion Small celou řadu názorů od Georga Simmela a byl to právě on, kdo „pochopil potřebu odklonu od spekulativního pojetí sociologie“ [Musil 2012: 399]. Když se v roce 1889 stal představeným koleje na Colby University, začal ve svých třiceti pěti letech vyučovat kurz sociologie namísto do té doby běžného kurzu morální filosofie. Již tehdy vydal svou první učebnici sociologie *Úvod do vědy o společnosti (Introduction to a Science of Society)* [Small 1890; Bulmer 1984: 33, 235] a svá studia dokončil doktorátem v oboru historie na John Hopkins University, kde studoval v letech 1888–1889, tedy jen krátce před svým jmenováním do pozice vedoucího katedry sociologie v Chicagu. Harper jej pozval na Chicagskou univerzitu z pozice prezidenta Colby College v Maine [Calhoun 2007: 20]. Small tak byl jedním z devíti vedoucích představitelů konkurenčních univerzit, kteří přijali velkorysou nabídku Chicaga, nutno ovšem dodat, že šlo o významnou finanční pobídku. Martin Bulme, John Madge a další badatelé odhadují, že platy špičkových osobností nově založené univerzity dosahovaly nejméně dvojnásobku, někdy i trojnásobku platů na jiných významných univerzitách v USA té doby. Důležitým motivem však bylo také organizační schéma a celkové zaměření Chicagské univerzity.

⁷ V letech 1953–1954 financovala tato nadace vznik Center for Advanced Studies in Behavioral Sciences v Palo Alto v Kalifornii také přímou investicí 3,5 milionu USD [Platt 1996: 148, 169].

Na tomto pracovišti byla založena první katedra sociologie s plným programem všech stupňů sociologické výuky, včetně postgraduálního.⁸ A. W. Small se jako vedoucí katedry osvědčil jako organizačně velice schopný, koncepčně založený sociolog s jasnou vizí vytvořit v Chicagu elitní sociologické pracoviště, a proto zde založil (na výzvu W. Harpera) již v roce 1895 první sociologický časopis *American Journal of Sociology* (dále *AJS*). Ten se stal záhy oficiálním časopisem Americké sociologické společnosti, na jejímž vzniku v roce 1905 se Small také významnou měrou podílel. Small však zároveň vynikal svou pílí jako systematizátor a učitel a ještě před svým příchodem do Chicaga sepsal, jak již bylo uvedeno, nevelkou učebnici sociologie. V roce 1894 již coby vedoucí katedry publikoval (spolu se svým kolegou Georgem E. Vincentem) druhou takovou učebnici *Úvod do studia společnosti* (*An Introduction to the Study of Society*) [Small – Vincent 1894; Bulmer 1984: 34–35] a později, konkrétně v roce 1921, Small inicioval vznik skutečně moderně pojaté učebnice sociologie, která si získala takovou vážnost u studentů a učitelů, že tuto publikaci Parka a Burgesse *Úvod do vědecké sociologie* (*Introduction to the Science of Sociology*) nazvali „green bible“ (zelená bible) [Park – Burgess 1921]. Byla skutečně vydána v zelené plátěné vazbě a byla koncipována jako kompendium vysvětlovaných sociálních jevů a problémů, tedy podobným způsobem, jakým učíme sociologii dnes [Bulmer 1984: 4].

Small plně sdílel představu W. Harpera o důležitosti doktorského vzdělávání pro rozvoj univerzity. Ve školním roce 1893/94 proto také založil doktorské studium sociologie, později (od roku 1904) se dokonce stal děkanem tohoto typu vzdělávání na Chicagské univerzitě a v této funkci setrval až do svého penzionování v sedmdesáti letech v roce 1924 [Bulmer 1984: 34]. Smallovu představu o smyslu a významu doktorského studia snad nejlépe vyjadřuje jeho výrok z roku 1905: „Pro doktorskou školu je větší chloubou, když podníti jednu konkrétní mysl, aby zaujala kritický postoj ke konvenčním myšlenkám, než graduovat nekonečné množství spokojených opakováčů všeobecně známých formulí [Bulmer 1984: 19].“

Průkopnická role Williama I. Thomase

W. I. Thomas byl představitelem první generace chicagských sociologů (spolu se Smallem, Vincentem a Hendersonem) a získal jeden z prvních doktorátů ze sociologie na Chicagské univerzitě (1893–1895). Předtím studoval v letech 1888–1889 v Göttingenu a v Berlíně, kde se věnoval etnologii a „psychologii národů“ Moritze Lazaruse a Heymannna Steinthala [Bulmer 1984: 36–38]. Byl zaujat jejich objektivním přístupem a komparativní metodou a svou německou disertaci později dopracoval do podoby knížky, kterou vydal v USA v roce 1907 pod titulem *Sex a společnost: sociálně psychologické studie sexu* (*Sex and Society: Studies in the Social Psychology of Sex*) [Thomas 1907]. Thomasův významný přínos sociologické teorii je možno vidět v zavedení pojmu „postoj“ (*attitude*), a to v jeho aktivizační úloze. Definuje jej jako „proces individuálního uvědomění, které podmiňuje a určuje buď skutečné, nebo možné jednání jednotlivce v sociálním světě“ [Bogardus 1940: 541]. Podle Bogarduse byl Thomas první osobou z oblasti společenských věd obecně, kdo dal

⁸ Teprve na Chicagské univerzitě došlo k jednoznačné identifikaci oboru doktorského studia jako sociologie. Na německých univerzitách byla v té době sociologie stále ještě klasifikována pod jiná jí nadřazená disciplinární označení a její emancipace coby samostatného oboru trvala většinou ještě řadu let.

konceptu postoje „vitální roli“ [*tamtéž*]. Bulmer uvádí sice jinou Thomasovu formulaci, ale její význam zůstává stejný. Podle něj definoval Thomas postoj jako: „simultánní mobilizaci kognitivních a emocionálních schopností“ [Bulmer 1984: 36]. Na této konceptualizaci se pak zakládá celkové pojetí výzkumu postojů a tento přístup prolíná celou rozsáhlou monografií. Nelze však zapomínat na významnou úlohu spoluautora *Polského sedláka* Florianiana Znaniického. Ten se zasloužil mimo jiné o zdůraznění „hodnot“ jako druhého klíčového konceptu výzkumu. Právě napětí mezi hodnotami a postoji jednotlivých aktérů vysvětluje jejich jednání v *Polském sedlákově* i v dalších spisech autorů chicagské školy.

Thomas se věnoval rovněž rasovým otázkám, konkrétně v roce 1909 vydává studii založenou na etnologickém materiálu *Source Book of Social Origins*.⁹ V tomto směru vnímal „sociologii jako disciplínu, která umožňuje autonomní studium sociálních vlivů na rozdíly mezi lidmi nezávisle na jejich biologických a genetických předpokladech“ [Bulmer 1984: 36–37]. Nestal se společenským reformátorem, jako někteří jeho spolupracovníci v prvním období chicagské sociologie, například Charles Henderson. Jeho snahou bylo vyvinout teorie k vysvětlení různých forem sociální organizace a odlišných podob lidských osobností [Bulmer 1984: 37]. Byl to právě on, kdo „prosadil v Chicagu kombinaci teoretických hypotéz a jejich empirického ověřování“ [Musil 2012: 399].

V roce 1908 získal William I. Thomas od Helen Culver nadační dar ve výši 55 tisíc USD. Peníze byly určeny pro vědecké studium imigrace do Spojených států amerických. Tyto peníze mu umožnily zbavit se části výukových povinností na univerzitě a věnovat se cestám do Evropy, sběru empirického materiálu a vědecké práci. Z mnoha velkých přistěhovaleckých skupin si nakonec vybral pro svůj výzkum početnou komunitu polských přistěhovalců a tento fenomén zkoumal také při svých návštěvách přímo v Polsku. Velkou pozornost věnoval sběru empirického materiálu, takže sbíral úřední i osobní dokumenty týkající se osob a rodin, jejichž členové buď již emigrovali do USA, anebo se k tomu chystali. Kontaktoval v Polsku organizace, které podporovaly emigraci, a systematicky sbíral data o emigrantech. Ke spolupráci na výzkumu získal v Polsku sociálního psychologa Florianiana Znaniického, který za ním přijel v roce 1914, tedy v době, kdy v Evropě začínala válka, do USA a stal se spolu s ním spoluautorem pětidílné knížky *Polský sedlák v Evropě a v Americe* [Thomas – Znaniicki 1927/1918–1920]. *Polský sedlák* byla bezpochyby jedna z prvních empirických studií v sociologii [Musil 2012: 399].

Již v monografii Williama I. Thomase a Florianiana Znaniického *Polský sedlák v Evropě a v Americe* je založena teorie sociální dezorganizace, kterou pak v následujícím desetiletí rozpracovávají monografie chicagských doktorandů. Podle Gabriely Munkové vypovídá sociální dezorganizace o vztazích mezi různými „světy“ a ne o vztazích v rámci jednoho světa [Munková 2001: 27]. V případě *Polského sedláka* to byly „tradiční svět“ sedláka v katolickém Polsku a „moderní svět“ jeho emigrujícího syna v Americe. V případě chicagských doktorandů to byly světy „Malé Sicílie“, „Čínskému městu“, židovského „Ghetta“ anebo „Zlatého pobřeží“ a sousedního „Slumu“ [srov. Munková 2001: 26].

⁹ Knížka má spíše charakter etnologické či sociálně antropologické studie a nebývá tudíž uváděna mezi Thomasovými sociologickými texty. Katedra, na níž Thomas působil, byla však až do roku 1929 katedrou sociologie a sociální antropologie. Pro Thomase bylo tedy logické a přirozené, aby se zabýval i těmito otázkami. A navíc, na tradici studia rasových otázek záhy poté navázal R. E. Park [viz Park 1913; 1950].

Robert E. Park a jeho příchod na katedru sociologie Chicagské univerzity

Robert Ezra Park (nar. 1854) byl již hotovým výzkumníkem, když přišel na katedru sociologie Chicagské univerzity. Měl za sebou praxi, jak bychom dnes řekli, „investigativního žurnalisty“, a v roce 1913, kdy poprvé převzal kurzy na katedře sociologie Chicagské univerzity, mu bylo již čtyřicet devět let. Přivedl ho sem W. I. Thomas, který se s ním seznámil na konferenci v Tuskegee v roce 1912 [Bulmer 1984: 37].

Park v mládí studoval na Michiganské univerzitě, kde se také setkal s Johnem Deweyem, pozdějším spoluzakladatelem školy pragmatické filosofie v Chicagu. Po desetileté přestávce, během níž pracoval jako žurnalista, pokračoval Park ve studiu na Ann Arbor, kde graduoval, a dále pak u Williama Jamese na Harvardu. Svá studia prohloubil v Německu v letech 1899 až 1903, a to v Berlíně (u Gustava Schmollera), ve Strassburgu a v Heidelbergu (u Wilhelma Windelbanda). Pod jeho vedením také sepsal svou disertační práci *Dav a veřejnost (Masse und Publikum, Crowd and Public)*, za níž pak na Harvardu získal doktorát [Park 1950: vi–vii]. Po návratu do USA pracoval mimo jiné několik let jako tajemník známého filantropa Bookera T. Washingtona. Při jeho doprovázení se mu naskytl vynikající příležitost ke studiu rasových vztahů, a to jak na jihu USA, zejména na Tuskegee Univerzity, tak během cest do Afriky.¹⁰

Parkovo školení ve filosofii u Windelbanda a návštěva kurzů Georga Simmela v Berlíně se odrazily v jeho další orientaci. Na univerzitě již zůstal, nejprve ve volné pozici přednášejícího, což však rozhodně nebyla pozice nevýznamná. Již v prvních letech svého angažmá na univerzitě vedl seminář pro doktorandy a věnoval se jejich výchově, později zde získal profesuru (1922), učil celoročně a působil na škole nepřetržitě až do svých sedmdesátí let, kdy byl v roce 1934 penzionován [Bulmer 1984: 37–38].

R. E. Park se zasloužil o výzkumný program katedry sociologie, když v roce 1916 vydal v časopise *American Journal of Sociology* programovou stať, v níž předložil plán na sociologický empirický výzkum města Chicaga. Projekt tohoto výzkumu koncipoval s cílem vysvětlit příčiny společenských jevů a popsat jejich územní odlišnosti, včetně sepětí s charakteristikami jednotlivých skupin obyvatelstva, které ve městě žily. Naznačil také způsoby zkoumání, jeho značný rozsah a nezbytnost pro život města. Formuloval vlastně již tehdy svou představu města jako sociální laboratoře. Jiří Musil upozornil na skutečnost, že všichni tři zakladatelé slávy chicagské sociologie, tj. A. W. Small, W. I. Thomas i R. E. Park znali z bezprostřední zkušenosti ze svých evropských studií v Německu Simmelovu sociologii [Musil 2012: 400]. Gabriela Munková navíc zdůraznila významný inspirativní vliv Simmelovy formální sociologie na chicagskou školu. Podle ní bylo důležité, že chicagská sociologie vlastně empiricky zkoumala Simmelovy „formy lidského sdružování“ [Munková 2001: 23].

¹⁰ V roce 1950 například vydává E. Ch. Hughes jako knížku soubor Parkových článků, staří a esejů k problematice rasových vztahů a problémů. Je v ní na 300 stranách soustředěno 29 jeho staří z let 1913 až 1944 k této problematice. Praktický význam pak jistě mělo i to, že Park zprostředkoval přenos mezi teoretickou koncepcí G. Simmela a dodnes známou a používanou škálou sociální distance, kterou vytvořil Emory S. Bogardus. R. E. Park převzal koncept sociální distance při svém studiu v Berlíně od Georga Simmela. Park Bogardusovi doporučil koncept sociální distance jako vhodný prostředek pro měření rasových předsudků při společném výzkumu rasových vztahů na západním pobřeží Spojených států [Park 1924; 1950; Easthope 1974: 122; srov. také Musil 2012: 403].

Od roku 1917 vedli R. E. Park spolu s E. W. Burgessem společný seminář, v němž již zadávali konkrétní úkoly doktorandům. Později R. E. Park tyto doktorandy motivoval k samostatné empirické výzkumné činnosti v podmínkách města. Od té doby počínaje najde čtenář v dalších deseti či patnácti ročnících *AJS* články Parkových a Burgessových doktorandů, popisující jednotlivé stránky života města. Park byl vedoucím duchem, iniciátorem a inspirátorem těchto výzkumných projektů, Burgess zajišťoval spíše jejich proveditelnost a byl doktorandům rádcem v praktických a metodických otázkách, takže se oba výborně doplňovali.

Park se programově vzepřel, s podporou A. Smalla, W. I. Thomase a W. Harpera, tehdy převládající orientaci badatelů na aplikovanou podobu výzkumu. Filantropické organizace nejen v Chicagu, ale v celých Spojených státech amerických zjišťovaly v té době, často formou naivních anket, názory a situaci obyvatelstva a připravovaly návrhy na sociální opatření ke zlepšení podmínek života ve městě. Jakousi vědeckou, nebo spíše jen lépe organizovanou podobou podobných akcí byly větší projekty tohoto rázu, které organizovalo hnutí Social Survey. Jejich projekty měly sloužit především praktickým cílům, mezi nimi zejména odstraňování kriminality, chudoby nebo řešení dalších konkrétních sociálních problémů.

R. E. Park proti této koncepci vědomě postavil jiný model výzkumu, a to bádání zaměřené na „studium města, nikoliv jen lidí v něm“. Ve středu jeho zájmu se ocitly charakteristiky městských oblastí, národnostních, etnických a rasových skupin. Snažil se postihnout objektivní stránky těchto jevů a procesů, najít v nich podobnosti a pravidelnosti a vysvětlit je. Byl přitom veden svými teoretickými znalostmi načerpanými dlouhými lety studia sociálních věd, filosofie, historie a politické vědy. A všechny tyto vědní disciplíny v té době vysvětlovaly prakticky výhradně podobu a pohyby společenských celků. Ať již to byla německá „Staatswissenschaft“ nebo „Völkerpsychologie“, politická věda studující národní celky nebo politická seskupení, respektive sociologie zabývající se sociálními skupinami různé velikosti. Jestliže se sociolog rozhodl zjišťovat objektivní vědecká data o společnosti, musel se nutně se svými výzkumnými nástroji, ale též pozorovacím talentem obrátit k charakteristikám společenských celků. Údaje o jednotlivcích ho nezajímaly a údaje od jednotlivců považoval za nespolehlivé. Stejně stanovisko zaujal R. E. Park, ovšem s tím rozdílem, že v situaci plánovaného a později i realizovaného empirického výzkumu se musel vyjádřit k pokusům hnutí Social Survey. Této konfrontaci sociologové před ním nebyli vystaveni.

Tehdy ještě sociologové nepracovali (alespoň ne vědomě a s jasným metodologickým konceptem) s daty získávanými od jednotlivců a o jednotlivcích, o jejich životě, postojích a sociální situaci. Zmíněná šetření, která prováděli představitelé hnutí Social Survey, za sebou většinou neměla teoretickou ani metodologickou koncepci, jež by jednoznačně ukazovala, jak mají být názory a postoje jednotlivců přetvořeny ve výpověď o společenském celku, který zastupovaly. Jasně rozlišení mezi hnutím Social survey a výzkumnými metodami používanými chicagskými sociology vyjádřil Park v předmluvě k učebnici Emory Bogarduse *The New Social Research*, vydané v roce 1926 [Bulmer 1990: 303].

Důsledkem Parkovy snahy o vědeckost výzkumů Chicagské univerzity opeňných o tehdy známé a věrohodné společenskovědní teorie se tedy stalo odmítnutí praxe výzkumů Social Survey i s jejich přímočarou a nepřilíš odůvodněnou metodikou. Ve druhém a třetím desetiletí 20. století již mezi zveřejňovanými empirickými šetřeními zcela převážila koncepce sociologického výzkumu chicagské školy.

Jiří Musil ve své souhrnné stati, charakterizující význam „Chicaga“ pro americkou a pro českou sociologii, shrnul význam chicagské sociologické školy ve čtyřech bodech: 1. přesun k sociologii opírající se o empirický výzkum, vznik nového typu sociologických oddělení na amerických univerzitách a výzkumné publikace postgraduálních studentů zpracované v prostředí týmové spolupráce pod vedením jejich profesorů; 2. výzkum konkrétních problémů rychle rostoucího velkoměsta a zároveň kritika eticismu v sociologickém výzkumu; 3. výzkum sociálních procesů, při nichž sociální změnu chápali jako produkt aktivit lidí; a 4. důraz na metodologický pluralismus, přičemž použití konkrétních metod bylo určováno především povahou zkoumané otázky [Musil 2012: 403–404].¹¹

Ernest W. Burgess a jeho přínos sociologii na Chicagské univerzitě

Zaměření na terénní výzkum bylo postupně stále více spojováno se začleňováním doktorandů do empirického výzkumu. Tato tendence, kterou započal R. E. Park, pak byla posílena příchodem E. W. Burgesse na katedru sociologie. Burgessovo působení na tomto pracovišti začalo v roce 1916 [Bulmer 1984: 72–73], kdy se zapojil do spolupráce s W. I. Thomasem. Po Thomasově aféře a vynuceném odchodu z univerzity¹² začal Burgess úžeji spolupracovat s R. E. Parkem a převzal část výzkumné agendy katedry spolu s ním, společně také vedli doktorandy a oba se významnou měrou podíleli na sepsání moderní učebnice sociologie [Park – Burgess 1921]. Burgess přitom převzal do značné míry organizační povinnosti spojené s výzkumem.

Důležité bylo také Burgessovo působení mimo katedru. V roce 1920 se stal na dlouhou dobu deseti let sekretářem Americké sociologické společnosti [Bulmer 1984: 112], což byla pozice, na níž A. W. Smallovi velmi záleželo a která také Chicagu zajišťovala významné slovo v celoamerických záležitostech týkajících se sociologie. V roli vědeckého sekretáře společnosti se E. W. Burgess stal například editorem sborníku článků z konference věnované problematice města pořádané Americkou sociologickou společností v roce 1925 [Burgess ed. 1968/1926]. Tento soubor studií ve své době vlastně reprezentoval výsledky nejvýznamnějších výzkumů sociologie města a struktura knížky pochopitelně odrážela význam Chicaga na tomto poli. R. E. Park byl v té době předsedou ASS a ve sborníku má jeho „presidential address“ své nepřehlédnutelné první místo. Ve významném pořadí jsou zde zveřejněny rovněž další stati představitelů chicagské školy. Hned druhou kapitolu napsal

¹¹ Hovoříme-li v této stati o chicagské sociologické škole, máme na mysli, plně v souladu s dalšími pracemi zabývajícími se historií empirického sociálního výzkumu, např. ve shodě s Martinem Bulmerem [Bulmer 1984], období chicagské sociologie rámované společným působením R. E. Parka a E. W. Burgesse na katedře sociologie (tedy v zásadě léta 1920 až 1934). Jeho charakteristickým rysem byl týmově organizovaný sociologický empirický výzkum zakončovaný publikovanými monografiemi popisujícími výsledky výzkumné práce prováděné ve „městě, které bylo výzkumníkům sociologickou laboratoří“. Pochopitelně k tomuto období patří celé zázemí chicagské sociologie, které vybudovali jejich předchůdci, zejména A. W. Small a W. I. Thomas, ale i další. Autor stati si je přitom plně vědom toho, že autoři zabývající se „Chicagem“ z jiných výchozích pozic, budou zdůrazňovat roli a význam G. H. Meada, který na Chicagské univerzitě také působil, anebo jeho žáka Herberta Blumera, jehož „symbolický interakcionismus“ poznamenal další období „chicagské školy symbolického interakcionismu“. Ani o nich, ani o „statistické větvi“ chicagské sociologie, představované Williamem F. Ogburnem a jeho žákem Samuelem A. Stoufferem, však tato stat nepojednává.

¹² W. I. Thomas byl přistižen v hotelovém pokoji s manželkou amerického generála sloužícího v té době, tedy za války, v Evropě. Univerzita označila takové chování za neslučitelné s rolí vysokoškolského učitele a W. I. Thomas musel z Chicagské univerzity odejít.

Ellsworth Faris, nový vedoucí katedry, který nastoupil na místo W. I. Thomase. Po něm přichází stať Thomasova a teprve za ní článek tehdy již velmi známého E. S. Bogarduse o sociální distanci. Dále v textu najdeme také kapitoly chicagských doktorandů: dvě kapitoly H. W. Zorbaugh, po jedné od L. Wirtha, R. D. McKenzieho a W. C. Recklesse [*Burgess ed. 1968/1926*]. Neméně významná byla ve dvacátých letech Burgessova role zástupce šéfredaktora časopisu *American Journal of Sociology*, vydávaného Chicagskou univerzitou od jejího založení [*Bulmer 1984: 117*].

„The City“ – profilová publikace chicagské školy

Motivace ke studiu města Chicaga a konceptualizace této výzkumné úlohy se společně ujali R. E. Park a E. W. Burgess, což je patrné už z obsahu reprezentativní, dodnes často citované knížky *The City* [Park – Burgess – McKenzie 1925]. Knížka zahrnuje jako svou první kapitolu přetištěný Parkův článek *The City* z *AJS* z roku 1916, který nyní v publikaci splnil roli úvodního teoretického rozboru problematiky pod názvem: *Město: doporučení pro výzkum lidského chování v městském prostředí* (*The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*). Park v něm nastínil celou šíři problematiky města a formou desítek otázek soustředěných do skupin podle zaměření na jednotlivé aspekty rozvoje a fungování města předložil „ideový plán“, podle nějž se má město Chicago stát „sociální laboratoří“ pro sociology a antropology Chicagské univerzity.

Park se ve zmíněné úvodní kapitole zabýval populací obyvatel města, především jejím rozčleněním na hlavní „síly“, které ve městě působily, a mezi tyto síly zařazoval „segregované oblasti“, „rasové kolonie“, ale také „rezidenční enklávy“, jakou v Chicagu představovala například čtvrť nazývaná Zlaté pobřeží (*Gold Coast*). Ptal se přímo: „Co chceme vědět o těchto sousedstvích, rasových komunitách a segregovaných oblastech města?“ [*tamtéž: 11*]. Podle Parka nás mají zajímat „prvky z nichž se skládají“, „výběrové procesy“, „jak se lidé stávají členy těchto společenství“, „jaká je stabilita těchto populací, jejich věk, pohlaví a sociální podmínky“, „kolik dětí se rodí v těchto enklávách a kolik se jich dožívá dospělosti“, „jaká je historie těchto sousedství“, „jaké jsou jejich city a doktríny, které vyznávají“, „jaké jsou jejich sociální rituály“ [Park 1925: 11–12]. V další kapitole se Park zabýval povoláními a dělbu práce ve městě v rozsáhlé šíři otázek týkajících se genderu, kultury, politického přesvědčení, předsudků, výběru povolání a mobility [*tamtéž: 14–15*]. Předmětem jeho zájmu byly také otázky sociální kontroly v nejširším slova smyslu [*tamtéž: 23–39*]. Zde Park vědomě navázal na Thomasovy teoretické koncepty z *Polského sedláka*. Zajímaly ho souvislosti mezi růstem města a jeho „dezorganizací“. Věnoval se však také vlastním tématům. Zabýval se vlivy bouřlivého rozvoje dopravy a moderního forem komunikace ve městě na charakter života jeho obyvatel. Tradiční vazby představované církví, školou a rodinou plánoval studovat z hlediska jejich přízpůsobování novým podmínkám života ve velkém městě [*tamtéž: 24*]. Chtěl zkoumat vztahy mezi kriminalitou, rostoucí mobilitou a růstem populace ve městě a právě z tohoto úhlu pohledu bychom se podle Parka „(...) měli snažit interpretovat všechny ty statistiky, které registrují rozpad morálního řádu, například statistiky rozvodů, absentérství a kriminality“ [*tamtéž: 25*]. Svou programovou stať Park uzavřel přáním a také záměrem: „vytvořit z města laboratoř nebo kliniku, v níž mohou být lidská přirozenost a sociální procesy obvykle s úspěchem studovány“ [*tamtéž: 46*].

Na Parkovu programovou a „mobilizační“ inspirativní stať přímo navázala teoretická kapitola E. W. Burgessa. Měla v knížce za úkol dokončit a prohloubit „konceptualizaci“, kterou započal R. E. Park. Hlavním přínosem Burgessova textu bylo přitom představení a vysvětlení „teorie zónace“ a „teorie sukcese“. Obě (nebo spíše jedna propojená) teorie zde byly podány v původní, nezkrácené podobě „ideálního typu“. Podrobnější „lokalizaci“ jednotlivých prostředí můžeme pak najít v dalších pracích chicagské školy, například u H. W. Zorbaughy v jeho knížce *Zlaté pobřeží a slum (The Gold Coast and the Slum)* [1928], ale i v řadě dalších děl. Burgess svou kapitolu nazval skromně *Růst města: úvod do výzkumného projektu* a postuloval v ní sadu hypotéz týkajících se souvislostí mezi růstem města a jeho uspořádáním. Podle Gabriely Munkové právě Burgessův teoretický vklad, který je možno pojmenovat jako „teorii sociální ekologie“ byl jedním z důležitých přínosů chicagské sociologické školy [Munková 2001: 24–26]. Impulzy, které ovlivňují procesy ve městě, Burgess rozdělil do několika skupin. Nejprve se věnoval expanzi města a jeho fyzickému růstu. V dalším oddílu upozornil na skutečnost, že žádná studie růstu města pojatá jako zkoumání procesu této expanze v jeho době dosud nebyla provedena, přestože data již existovala. A při této příležitosti pak prezentoval svůj ideální model zónace města s pěti koncentrickými prstenci I. smyčka, tedy obchodní centrum, II. přechodná zóna, do níž se rozpíná lehký průmysl a obchod, III. dělnická zóna, IV. obytná (residenční) zóna s rodinnými domky vyšší třídy, V. dojížděková zóna – příměstské oblasti. A ihned též vysvětlil, že již v tomto ideálním modelu je patrný jeho dynamický charakter, tedy: „tendence každé z vnitřních zón překračovat své území vpádem a rozpínáním se do prostoru další, vnější zóny“ [Burgess 1925:50]. Tento aspekt nazval „sukcese“ neboli rozpínání a odvolával se přitom na biologickou terminologii popisující šíření vegetace. Hned také upozornil na to, že žádné z velkých amerických měst nesplňovalo tento model ideálně. Kromě popisovaných dvou hlavních procesů dochází rovněž ke koncentraci a decentralizaci. V zásadě však obecně platí, že do středu velkých měst jsou umísťovány obchodní domy, mrakodrapy se sídly obchodu a úřadů, železniční stanice, velké hotely, divadla, umělecká muzea a městské radnice [tamtéž: 52].

Vzápětí Burgess s využitím pojmového aparátu vytvořeného W. I. Thomase poněkud problematizoval základní schéma a vnesl do něj procesy sociální organizace a dezorganizace. Zde již (v grafu II., s. 55) jednak přizpůsobil obecný model realitě Chicaga, situovaného na břehu Michiganského jezera, jednak vysvětlil, že „zóna přechodu“ i „dělnická zóna“ zahrnují „bohatší diferenciaci“. Dále popisoval význam jednotlivých vzájemně odlišných prostředí uvnitř zóny proměny. Blízko centra tak najdeme „hobohemii“, kterou pak podrobně analyzuje Nels Anderson ve své knížce [Anderson 1923]. Slum, tedy zóna přechodu, obsahuje jednotlivé imigrantské kolonie (Chinatown, Little Sicily, Greektown), hned vedle je latinská čtvrt. Také další prstenec byl komplikovanější a Burgess vysvětlil, že sem se stěhovala „druhá generace přistěhovalců“ ve snaze „vymanit se ze slumu“ [Burgess 1925: 50]. Chybí zde ovšem popis „rooming houses“ – prostředí osamělých dělníků či zaměstnanců úřadů a služeb obou pohlaví, kteří mají obývat pronajaté místnosti bývalých penzionů tak, jak je popisují Harvey W. Zorbaugh [1928] nebo Paul Cressey v práci *Taxi – Dance Hall* [Cressey 1928] a po nich John Madge [1962].

V závěrečné části svého příspěvku se E. W. Burgess zabýval mobilitou jako změnami v dynamice města vyvolávanými v podobě pulzů sociální reakce, které byly ve městě patrné. Mobilita je podle něj zdrojem stimulace a neúplné, nedokonalé reakce lidí na podněty produkované těmito změnami vedou k negativním dopadům. Ty se projevují jako oblasti

demoralizace, promiskuity a násilí. Burgess v této souvislosti odkázal na výsledky studií chicagské školy, které dokládají v těchto případech častější výskyt delikvence mladistvých, chlapeckých gangů, kriminality, chudoby, rozpadu manželství, opuštěných dětí a neřesti. Poukázal na způsoby měření mobility a s pomocí příkladu New Yorku a Chicaga jmenoval mezi ukazateli mobility růst intenzity dopravy a prudký rozvoj prostředků komunikace a jejich užívání. Největší růst ceny půdy byl podle něj spojen s nejvyšší mobilitou ve velkém městě, což se týká tak rozlehlých měst, jako bylo Chicago [*tamtéž*: 60–61]. Závěrem kapitoly podal E. W. Burgess aktuální přehled rozpracovaných témat a problémů, jimiž se v té době zabývali doktorandi Chicagské univerzity, prakticky všechny byly přitom nakonec úspěšně zakončeny knížkou. Jednalo se o práce E. R. Mowrera (*Dezorganizace rodiny – Family Disorganization*), W. C. Recklese (*Oblasti neřesti v Chicagu – Vice Areas in Chicago*), F. M. Thrashera (*Gangy mladistvých chlapců – Boys' Gangs*) a H. W. Zorbaughu (*Diferencované oblasti – Lower North Side v Chicagu*). Sám E. W. Burgess vyjádřil svůj zájem zkoumat dynamickou proměnu dvou židovských částí města s jejich procesy proměn ukazujícími „tendenci k radiálnímu pohybu ven z obchodního centra města“ [*Burgess 1925*: 62] směrem od tradičního „Ghetta“ první vlny osídlení (která byla fakticky součástí slumu) do Landale, do čtvrti přezdívané Deutschland, jež byla také obývána většinou židovskými obyvateli, avšak až následující generace. Na tyto jeho myšlenky navázal Louis Wirth v Chicagu publikovanou disertací *The Ghetto* [Wirth 1929].

Další významný pojem, který vycházel z myšlenek E. W. Burgesse a byl uplatněn později v práci C. R. Shawa a H. D. McKaye *Delinquency Areas*, představuje kategorie „gradientu“ [*Easthope 1974*: 71–72]. Clifford Shaw použil analogii z botaniky a ukázal, že na Burgessovu teorii koncentrických prstenců lze dále navázat. Když vytvořil na mapě systém radiál od městského centra (chicagské smyčky), dokazoval na naměřených hodnotách indexů kriminality, že ve všech směrech s rostoucí vzdáleností od centra, tedy s klesajícím „gradientem“, klesá frekvence kriminálních činů mladistvých delikventů [*Easthope 1974*: 71–72]. Burgess na konci kapitoly, patrně právě v souvislosti s rozdílnými výsledky jednotlivých projektů, mimo jiné zdůraznil, že mobilitu je třeba chápat podmíněně ve smyslu vazby na úspěšnost organizace místní komunity.

Tím však celá tato reprezentativní publikace zdaleka nekončí, neboť na kapitoly Parka a Burgesse navázal text R. D. McKenzieho, prezentující třetí podstatný směr chicagské sociologie – „human ecology“. Jedná se přitom o výše již zmíněnou paralelu s botanikou aplikovanou v tomto případě na různé oblasti města. McKenzie definuje lidskou ekologii jako „studium prostorových a časových vztahů lidí ovlivňovaných výběrově působícími a přízpůsobivými silami prostředí“. Lidská ekologie se tak zabývá vlivy „pozice“, tedy postavení jednotlivých komunit mezi jinými, a to jak v čase, tak i v prostoru [*McKenzie 1925*: 64]. Právě Shaw s McKayem doložili v navazující studii transparentní příklad aplikace lidské ekologie, když prokázali, že „vzdálenost od centra metropole“ ovlivňuje „míru kriminality mladistvých“. McKenzie však chápe pojem „human ecology“ daleko obecněji a mnohem více se zabývá jednotlivými komunitami. Rozpracovává jejich typologie a studuje „ekologické vlivy“ na rozvoj, nebo naopak úpadek příslušných komunit. Tak například dopravní obsluhu vedle k rozvoji komunit, jejich prosperitu a rozvoj pak rovněž ovlivnila nově vzniklá odvětví průmyslu. McKenzie v tomto kontextu zmiňuje zejména filmový průmysl a vliv jeho rozmachu v teritoriu Los Angeles na rozvoj jižní Kalifornie [*McKenzie 1925*: 70].

Další dva texty R. E. Parka k historii novin, respektive k delikvenci mladistvých jsou zajímavé především zřetelnou conceptualizací a ukazují jeho dobrou připravenost být rádcem svým doktorandům v širokém poli témat, jimiž se zabývali. Stojí též za povšimnutí, že Park v kapitole věnované delikvenci mladistvých cituje Thomasovy úvahy z tehdy právě vydané knížky *Unadjusted Girl* [Thomas 1923]. Pokud se Park s Thomasem shodují na důležitosti dále uvedeného pohledu na příčiny a okolnosti kriminality ve městě, svědčí to o příbuzném metodologickém přístupu ke zkoumání problému.

Park upozorňuje (spolu s Thomasem) na fakt, že reakcí na většinu odhalených kriminálních činů se stává trest a že přitom „(...) nevíme, zda trest odrazuje od kriminální činnosti. Nebo spíše víme, že v některých případech odrazuje a v jiných naopak podněcuje další kriminální činnost, neznáme však podmínky, za nichž tento trest působí v jednom, nebo naopak v opačném směru“ [Park 1925a: 99]. Metodologicky posuzováno se jedná o problém specifikace odhalené pravidelnosti, případně pravidla či zákonitosti. To, že si oba protagonisté chicagské školy všimají této metodologické otázky, je ve vývoji metodologie rozhodně povzbudivé. Jednoduchá, přímočará řešení zkrátka nebývají správná a každá podrobnější specifikace pomáhá nastavit příslušné metodologické nástroje tak, aby byly účinnější.

Hned v následující části téže studie Park používá citace ze známého dopisu polského emigranta, který žádá své rodiče, aby mu v Polsku vybrali nevěstu a poslali ji za ním do emigrace do USA [Thomas – Znaniecki 1918: 87–97]. Tato již druhá citace z práce W. I. Thomase, ukazuje na značnou, patrně vědomou propojenost autorů chicagské školy mezi sebou, ale i na trvalou úctu, kterou jak Burgess, tak Park chovali k W. I. Thomasovi, přestože již oficiálně nepatřili k Chicagské univerzitě. Pořád jej vnímali a chápali jako součást chicagské školy.

Poslední čtyři kapitoly námi analyzované společné knihy nepatří k těm nejčastěji diskutovaným. Jedná se o tři studie, spíše však eseje R. E. Parka na témata „dobrodružná povaha“ (*romantic temper*), „kouzlo, způsob myšlení a městský život“ (*magic, mentality and city life*) a „smýšlení hobo“ (*mind of the hobo*), jejichž společným rysem je patrně snaha rozšířit sociologický pohled na město tak, aby v něm bylo množství sledovatelných rozměrů a aby postižení celkového obrazu města bylo skutečně komplexní. Stojí za připomenutí, že Simmelův zájem o analýzu mentality velkoměstského člověka byl patrně inspirovaný pro Parka při psaní těchto kapitol [Munková 2001: 24]. A když pak porovnáváme šíři tohoto záběru R. E. Parka s „rozptylem témat“ disertačních prací, které byly na Chicagské univerzitě v té době dokončovány a obhajovány, spatříme podobný vzor. Od unikátního obrazu instituce tančiren pro osamělé muže, jaký předložil Paul Cressey, přes pracující bezdomovce Nelse Andersona k typologii židovských ghett Wirtha a dále k celé škále gangů mladistvých tak, jak je nezájatě charakterizoval Frederic Thrasher; od Ricklessem popisované neřesti v Chicagu přes Mowrerovy neuspořádané rodiny až ke kriminálním bratrům a historii mladistvého delikventa Clifforda Shawa; od protikladů blahobytu a nejruznějších variant chudoby a osamělosti u H. W. Zorbauga až k popisům přirozených oblastí, v nichž C. Shaw a H. D. McKay analyzovali delikvenci. To vše ve svém souhrnu představovalo chicagskou školu.

Příspěvek E. W. Burgesse, který tvoří závěr knížky [Burgess 1967], zpřesnil, spoludefinoval a specifikoval záměr chicagské školy. Položil si otázku důležitou pro srovnání chicagské sociologické školy s dosud přijímanou a velmi rozšířenou základnou hnutí

Social Survey: „Může mít ‚práce v sousedství‘ vědeckou základnu?“ Co ale vlastně míní E. W. Burgess pojmem „neighbourhood work“ (volně přeloženo „sociální práce v sousedství“)? Z výkladu se dosti brzo stává zřejmým, že se jedná o významnou metodologickou stať, shodou okolností dosud přehlíženou historiky sociálního výzkumu.

Jestliže porovnáme přístup Ernesta W. Burgesse s hledisky jeho starších akademických kolegů, dojdeme k závěru, že oni proti sobě stavěli „teoreticky založený vědecký sociologický výzkum“ a „charitativní snahy“ svých předchůdců. On se však snaží jít dál a provádí *zhodnocení situace, v níž se nachází sociální pracovník komunitního centra, který chce zkoumat své sousedství*. R. E. Park, W. I. Thomas i A. W. Small se vymezovali vůči dobročinným organizacím s nadhledem akademického vědce, který poněkud apriorně porovnává nepřipravenost jejich vědeckých východisek a teoretických předpokladů s vědeckými plány a výsledky chicagské školy. Nevyjadřovali se konkrétně k poznávací hodnotě akumulovaných poznatků mnoha set dílčích empirických sond rozdílné vědecké hodnoty, které nashromáždilo hnutí Social Survey a charitativní organizace. Většinou se spokojili s obecnou představou, že jejich dílčí zjištění nelze vědecky zobecnit.

Není náhodou, že v názvech dvou ze tří učebnic sociologie spojených s chicagskou školou nacházíme slovo „Science“. To je to, co mělo „*Chicago Scientific Social Research*“ odlišit od jejich předchůdců – od charitativních organizací a od hnutí Social Survey. Měla to být vědeckost jejich výzkumů, ovšem nikdo z „teoretiků chicagské školy“ neprovedl srovnávací analýzu slabin předchozího „amatérského hnutí“ a síly „profesionálních sociologů“.

Ani E. W. Burgess se o to v této kapitole vlastně nepokusil. Vysvětlil, v čem spočívají obtíže a jen těžko překonatelné hendikepy „práce v sousedství“. Podle něj 1. dosud neexistuje vědecký základ pro sociální práci a 2. sociální pracovníci dostatečně nevyužívají akumulované poznatky sociálních vědců. Trpělivě, krok za krokem, provádí konceptualizaci jednotlivých složek komunitního života velkoměsta, jak by ji měl provést kterýkoliv výzkumník dříve, než začne svůj výzkum. Upozorňuje, s odkazem na R. E. Parka, na rozdíl mezi pojmy „faktor“ a „síla“. Faktor chápeme jako dílčí příčinu, důvod pro danou konkrétní událost, a naopak „sílu“ je třeba chápat jako obecněji pojatý koncept. Musíme zkoumat působení sociálních sil v komunitě [Burgess 1967: 142–143], komunitu pak Burgess popisuje „z hlediska geografického rozložení jednotlivců a institucí, z nichž jsou složeny“ [Park – Burgess 1921: 163]. Rozlišuje „ekologickou komunitu“, „kulturní komunitu“ a „politickou komunitu“, přičemž jen zřídka a jenom částečně jsou jejich hranice shodné.

Burgess odhaluje, v čem spočívá obtíž samostatné analýzy sousedství. Podle něj analýza komunity ukazuje „že studium sociálních sil v místní oblasti by mělo vycházet z předpokladu, že sousedství nebo komunita je výslednicí tří hlavních typů určujících vlivů: 1. ekologických sil, 2. kulturních sil a 3. politických sil“ [Burgess 1967: 147]. Podrobně pak popisuje jejich působení a na příkladu ekologických sil ukazuje, že život každého sousedství je určován v dlouhodobé perspektivě nejen silami, které působí v jeho rámci, ale daleko více celkovou podobou života ve velkoměstě [tamtéž: 148]. Místní centra se zpravidla nacházejí na překřížení dvou velkých obchodních tříd. Tam jsou většinou soustředěny obchody, banky, restaurace, ale také tančírny, biografy apod., rovněž pozemky zde mají vyšší hodnotu, na rozdíl od periferie. Stejně ulice, které svým překřížením určují centrum, rozdělují okolní území na „sousedství“. Každé z těchto lokálních sousedství má přitom své místní instituce, jichž se nechce vzdát. Burgess dává konkrétní příklad, kdy žádné z velmi blízkých sousedství se nechtělo vzdát svého kostela. A každé ze sousedství muselo a chtělo

mít také svou místní školu. Zde je tedy třeba vzít v úvahu působení „tichých“, nicméně stále působících ekologických sil. Každá „komunitní práce“ by je měla brát v úvahu a ne pracovat proti nim.

Na příkladu kulturních sil Burgess ukazuje, že pro mládež je mnohem atraktivnější využívat vzdálená centra zábavního průmyslu než podobná lokální zařízení [*tamtéž*: 151]. Sociální důsledky tohoto procesu dokládá na propracovaném schématu „trojúhelníku delikvence“, jehož tři vrcholy tvoří „obydlí dívky“, „obydlí chlapce“ a „místo seznámení“. Pokud se oba mladí lidé setkávají v sousedství, jedná se o pokračování „tradičních vazeb“. Pokud však chlapec a dívka, kteří se znají z místa bydliště, pojedou na schůzku do vzdáleného zábavního centra, snižuje se sociální kontrola a jde o „trojúhelník mobility“. A konečně, pokud se dva mladí lidé, každý z jiného konce velkoměsta, setkávají ve vzdáleném zábavním centru, jedná se o „trojúhelník promiskuity“. Příležitostná známost dělníka z jedné čtvrti s prodavačkou z jiné čtvrti města, kteří se spolu nikdy předtím neviděli, bývá často doprovázena situací, kdy ani jeden z nich nezná příjmení nebo adresu toho druhého [*tamtéž*: 153]. Také tyto „síly městského života“ ovlivňují „život v sousedství“.

V případě „politických sil“ upozorňuje Burgess na častý nedostatek informací, který provází charitativního pracovníka v místní situaci. Burgess uzavírá svého „metodologického průvodce“ nikoli skepsí, ale zdůrazněním skutečnosti, že „práce místního komunitního centra musí být nyní chápána a plánována ve vztazích k celkovému životu města (...) musí být založena na vědeckém studiu sociálních sil (...)“ [*Burgess 1967*: 154].

Zamyslíme-li se nad obsahem a významem této 14 stránkové metodologické stati, uvědomíme si, že splnila hned tři cíle: 1. podala přátelskou ruku velkému množství ochotných výzkumníků na „vědecké periferii“, kteří také chtěli přispívat k poznávání společenského života ve městě;¹³ 2. jasně a přehledně ukázala, v čem spočívají hranice, nevýhody a omezení lokálně organizované badatelské práce; 3. poskytla konceptuální rámec pro další studium mechanismů a pravidelností života obyvatel ve velkoměstě.

Monografie chicagských doktorandů a organizace výzkumné práce na Chicagské univerzitě

Monografie doktorandů tvoří důležitou součást profilu chicagské sociologické školy. Vznikaly a byly postupně publikovány ve své většině vydavatelstvím Chicagské univerzity zejména v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století. Jistě si zaslouží, aby jim byla věnována zvláštní stať, nebo i několik článků. Na tomto místě uvedme tedy alespoň jejich stručný soupis a přehled jejich autorů.

První skupina prací se soustředila na popis jednotlivých „přirozených oblastí města“, což tvořilo vždy ústřední osu celého snažení autorů chicagské školy. Druhá se zabývala způsobem života obyvatel jednotlivých částí města a charakterizovala mimořádné fenomény, které zaslouženě vzbudily pozornost badatelů chicagské školy, a (de facto) na příkladech z Chicaga představila zvláštní sociální instituce, které Amerika vytvořila – „hobo“ a „taxi-tančírny“. Třetí skupina prací se věnovala kriminalitě ve městě a její seznam by mohl být hodně dlouhý.

¹³ This cannot be understood literally: I do not mean that any single activity is always preceded by a long reasoning process: for many activities we are simply “taught” that they are effective, others have become quite automatic. However, the connection between activity and the attainment of the goal can always be made explicit.

Harvey W. Zorbaugh byl autorem typické monografie z první skupiny prací: *Zlaté pobřeží a slum* [Zorbaugh 1929]. V knížce vykreslil podobu mnoha vzájemně kontrastních částí nevelké oblasti centrálního Chicaga, popsal přirozené oblasti ve městě a v detailech vylíčil mnoho podob života jeho obyvatel. Rozdíly mezi velkým bohatstvím, přepychovými životními podmínkami a sociálním postavením na vrcholu společenského žebříčku na jedné straně a viditelnou chudobou a často i „sociálním vyloučením“ (řečeno dnešními termíny) na straně druhé nebylo téměř možno přehlédnout, neboť byly v Chicagu vzdáleny jen „několik ulic města“ od sebe. Zorbaugh však analyzoval nejen rozdíly dané majetkem, ale i rozdíly ve způsobu života, v hodnotách, ve sdílených vzorcích chování. Louis Wirth vydal v roce 1928 studii *The Ghetto* [Wirth 1928], popisující historii vzniku židovských ghet v Evropě i v USA a podrobně pak podobu dvou oblastí v Chicagu obývaných obyvatelstvem židovského původu. Disertace Ernesta Mowrera *Rozpad rodiny* volně navázala na teoretické vymezení pojmu dezorganizace Williamem I. Thomasem [Mowrer 1927] a ukázala, jak městský život proměňuje „tradiční rodinu“.

Práce Nelse Andersona *The Hobo. The sociology of the Homeless Man* [Anderson 1923] byla první z publikovaných monografií chicagských doktorandů. Vylíčil v ní život příležitostných dělníků, kteří cestovali často přes celou Ameriku na nákladních vlacích, a z mnoha různých stránek tak popsal jednu ze „sociálních institucí“, která existovala v USA na přelomu 19. a 20. století, v době velkých staveb a prudkého společenského a průmyslového rozvoje. Paul Cressay [1928] v knížce *Taxi-tančírna* charakterizoval podobu i důvody vzniku sociální instituce, která v Chicagu přímo reagovala na extrémní sociální izolaci mladých lidí. Osamělí muži nebo ženy bez zajištěného postavení obývali většinou část města nazývanou *rooming houses*, tvořenou bývalými penziony rozdělenými na jednotlivé pokoje. Sociální izolace těchto mladých lidí dovedla podnikatele k nápadu, z nějž vznikly ony zvláštní taxi-tančírny. Mladé dívky (většinou zaměstnané přes den jako úřednice nebo prodavačky) zde každý večer, ve svém vedlejší smluvním vztahu s příslušným podnikatelem, nabízely osamělým návštěvníkům tančírny vždy za jeden žeton jeden tanec. Pracovaly zde za smlouvenou mzdu, jen po večerech, a získávaly dohodnutý podíl z vybraných žetonů. Popis prostředí, sociálních mechanismů a vlastně i celé „sociální instituce“ taxi-tančírny je dnes o to cennější, že se jednalo o sociální jev, který za určitých „sociálních podmínek a poměrů“ vzniknul, pak jedno, dvě či tři desetiletí v Chicagu existoval, a pak zase zaniknul.

Monografie chicagských doktorandů věnované kriminalitě mladistvých a problematice sociálních deviací tvořily převážnou většinu z více než dvou desítek výzkumných publikací vytvořených v Chicagu ve dvacátých a třicátých letech. Nejplodnějším z těchto autorů byl pravděpodobně Clifford Shaw. V roce 1927 vydal výsledek svého doktorandského snažení – monografii *The Jack Roller* [Shaw 1927]. O dva roky později publikoval H. D. McKay spolu s ním společnou monografii pod názvem *Oblasti delikvence* [Shaw – McKay 1929]. V roce 1931 napsal Shaw studii *Kriminální bratři* [Shaw 1931] a metodologicky přispěl k výzkumu zločinnosti mladistvých zejména svou orientací na postižení pohledu delikventa. V jeho první práci to byl autobiografický záznam Stanleyho zločinecké kariéry a jejích průvodních jevů viděných očima mladého „jack-rollera“. McKay v této dvojici naopak zastával především hledisko sociální ekologie tak, jako i v jiných svých pracích. Walter C. Reckless vydal v jediném roce hned dvě pozoruhodné studie *Šest chlapců v potížích* [Reckless 1927] a *Neřest v Chicagu* [Reckless 1927a]. Ruth Cavan publikovala monografii *Sebevražda* [Cavan 1928]. Frederic M. Thrasher podrobně prostudoval více

než 1200 zločineckých i nezločineckých part především mladých lidí v Chicagu a sepsal o nich monografii *The Gang* [Thrasher 1927/1968]. K dalším studiím patří monografie Johana Landesca *Organized crime in Chicago* [Landesco 1929], a pak i několik dalších prací výše zmíněných autorů Frederica M. Zorbaugh, Henryho D. McKeye, Frederica M. Thrashera nebo Ernesta R. Mowrera. Problematice rasových vztahů byl věnován výsledek empirického výzkumu v Chicagu z pera Charlese S. Johnsona *Negro in Chicago*, v samotném Chicagu první z empirických analýz tohoto tématu.

Žádná empirická práce chicagských doktorandů, provázená jejich články a studiemi v *American Journal of Sociology* a pravidelně zakončovaná každoročně vydávanými monografiemi, by nebyla možná bez vydatné pomoci katedry sociologie a sociální antropologie, bez doktorandských seminářů vedených R. E. Parkem a E. W. Burgessem, v nichž byly diskutovány dílčí i závěrečné výzkumné výsledky, ani bez administrativní, technické a finanční pomoci univerzity bohatě dotované charitativními nadacemi.

Laura Spelman Memorial Fund (LSMF), který Rockefellerova rodina založila na památku manželky Johna D. Rockefellera Sr. počátkem dvacátých let, financoval založení a rozvoj Rady pro výzkum místní komunity (The Local Community Research Committee, dále LCRC) – instituce, jež na základě rozhodnutí vedení Chicagské univerzity organizovala vědeckou spolupráci šesti významných společenskovedních oborů, konkrétně filosofie, sociologie a antropologie, historie, ekonomie, politické vědy a správní vědy, tj. „social service administration“. V letech 1923 až 1929 byla prostřednictvím tohoto společného „výzkumného centra“ a zároveň „organizačního útvaru“ organizována vědecká práce na desítkách výzkumů všech těchto oborů. Smyslem komise bylo podporovat základní výzkum ve zmíněných společenskovedních oblastech, zejména však výzkum mezioborový. Samozřejmou součástí byla podpora doktorského studia, o čemž svědčí i vydávání sociologických monografií jeho absolventů. V oblasti sociologie vyšlo s podporou tohoto centra nejméně šest významných sociologických monografií, počínaje *The City* [1925] přes *Family Disorganization* [Mowrer 1927], *The Gang* [Thrasher 1927]; *The Ghetto* [Wirth 1928], *The Gold Coast and the Slum* [Zorbaugh 1929]. Zvláštní pozornost zaslouží první vydaná učebnice metod výzkumné práce v terénu [Palmer 1928]. Tři z těchto knížek byly vydány v „sociologické řadě“, dvě v řadě věnované sociologii města a metodologická učebnice v obecné společenskovední řadě [Smith – White 1929: 250–251]. Vedle těchto knih pak bylo publikováno několik desítek studií ze všech zmíněných oborů v několika různé zaměřených edičních řadách.

E. W. Burgess využil prostředků nadačního fondu LSMF a prosadil rozšíření možností empirického sociálního výzkumu naplánováním a posléze i založením servisního centra, které sloužilo výzkumníkům všech společenskovedních oborů k podpoře jejich terénní práce při sběru a zpracování empirického materiálu. Nejvíce centrum (budova, v níž sídlila tato pomoc) pomohlo sociologům. Druhou, neméně důležitou, snad i významnější investici ze stejných prostředků byl Burgessův nápad z prostředků, jež tento fond poskytl, prostřednictvím rady (LCRC) zaměstnat na pět let Vivian Palmerovou, která jako profesionální výzkumná pracovnice pomáhala doktorandům v jejich výzkumu [Bulmer 1984: 118]. Důležité bylo školení doktorandů společenskovedních oborů Chicagské univerzity v technologii práce s daty, stejně tak jako v metodách jejich sběru. Tehdy také, právě za účelem zefektivnění své školitelské práce, Vivian Palmerová sepsala jednu z prvních učebnic metody výzkumu *Terénní výzkum v sociologii: příručka studenta* (*Field Studies in Sociology*:

A Student's Manual) [Palmer 1928]. Všechny tyto dílčí, výše uvedené, podpůrné aktivity nelze považovat za nahodilé průvodní jevy, které mohly, anebo také nemusely provázet empirické výzkumné snažení chicagských badatelů. Úspěch chicagské školy je třeba vnímat jako jev bezprostředně spojený se všemi průvodními okolnostmi, jejichž působením jsme se postupně zabývali.

Závěr: Význam chicagské sociologické školy pro vývoj empirického sociologického výzkumu

Jan Balon v knížce věnované vývoji sociologie v USA správně rozpoznal a vysvětlil neblahý vliv, jaký mělo masivní financování výzkumů v Chicagu, včetně přenesení těžiště zájmu sociologie na empirické výzkumy, „na celistvost a kompaktnost sociologické teorie“ v období dvacátých a počátku třicátých let 20. století [Balon 2011]. Nezmínil však, že zároveň tím probíhal proces, jenž sociologii připravil na novou etapu, ve které sociologická teorie již získala rovnocenného partnera, jímž se stal právě rodící se empirický sociologický výzkum. Bez Chicaga a jeho významného vkladu do rozvoje empirického sociálního bádání si nelze představit válečnou a poválečnou vlnu spolupráce sociologické teorie s empirickým výzkumem, reprezentovanou velkými výzkumnými projekty *American Soldier* a *Princeton Radio Project*. Nejvýraznější pokroky v tomto směru jsou patrné z prací Kolumbijské sociologické školy a jejího výzkumného centra The Bureau of Applied Social Research (BASR).

Chicagská sociologická škola představovala významný předěl mezi solitérními výzkumníky, kteří jen zřídkakdy pracovali v rámci týmu a málokdy měli organizační zázemí pro svou terénní výzkumnou práci, a zakladatelským „Chicagem“ a po něm dalšími výzkumnými prostředími, kdy již spolupráci v rámci výzkumné školy bylo možno považovat za stabilní součást badatelské organizace.¹⁴ Od té doby s existencí a využitím výzkumného týmu tudíž bylo možno počítat. Před „Chicagem“ byla týmová práce vzácnou výjimkou, po něm již spíše většinovým pravidlem.

Druhou důležitou charakteristikou chicagské školy byla její programová orientace na důsledně vědecký charakter výzkumu. To se projevovalo jednak proklamativně, včetně cíleného odlišení od předchozích snah charitativních organizací a hnutí Social Survey, na druhé straně však také teoretickou připraveností výzkumu a jeho konceptuální bází. Počínaje prvními pokusy „Chicaga“ se nadále u všech seriózních vědeckých prací jednalo o „teoreticky zakotvený“ sociologický výzkum (*theory based social research*).

Chicagská sociologická škola prosadila týmovou práci a nová, opravdu sociologická témata, kombinaci používaných metod sběru dat a promyšlenou konceptualizaci výzkumné úlohy. Co se ještě nedalo od chicagské školy očekávat, byl krok, nebo spíše skok od popisu společenských celků k analýze hromadných dat za jednotlivé členy zkoumaných komunit. Teprve prostřednictvím těchto dílčích výpovědí jednotlivců či domácností vznikala v další etapě sociologické práce pomocí statistického zpracování těchto dat nová, rozhodně nezanedbatelná zjištění platná pro celou zkoumanou skupinu či agregovaný soubor osob. Celostní pohled na komunitu nebo sociální skupinu takové poznatky ještě většinou nedokázal poskytnout.

¹⁴ Srovnej např. s argumentací Jonathana H. Turnera [1988: 331].

Předmětem výzkumu v tomto dalším období tedy byl stejně jako v Chicagu celek zkoumané instituce, sociální skupiny či prostředí, výsledku však bylo již dosahováno komplikovanějším, nepřímým způsobem. Navazujícím krokem ve vývoji sociologického poznání mělo proto být využití hromadných dat k sociologickému popisu a posléze i k podrobnějšímu vysvětlení a analýzám. Bez etapy, kterou představovala chicagská škola se svým důrazem na empirický výzkum, na „město jako sociální laboratoř“ a na týmovou práci, by však tohoto následného vývojového stupně nemohlo být s úspěchem dosaženo. Cesta ke spolupráci empirického výzkumu a sociologické teorie vedla tedy přes „Chicago“.

Literatura

- Abbott, Andrew [1997]. Of Time and Space. A Contemporary Relevance of the Chicago School. *Social Forces* 75 (4), s. 1149–1182.
- Anderson, Nels [1961 (1923)]. *The Hobo. The sociology of the Homeless Man*. Chicago: Chicago University Press.
- Aptheker, Herbert [1973]. Introduction. In: Du Bois, W. E. B. [1973 (1899)]. *The Philadelphia Negro: A Social Study*. New York: Millwood, Kraus-Thomson Org. Limited, s. 5–31.
- Balon, Jan [2011]. *Sociologie v USA. Historické kontextualizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Bogardus, Emory S. [1968 (1940)]. *The Development of Social Thought* (Chapter XXXV. Thomas and Social Attitudes). New York: David McKey Co., s. 540–544.
- Bulmer, Martin [1984]. *The Chicago School of Sociology. Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. Chicago: Chicago University Press.
- Bulmer, Martin [1991]. W. E. B. Du Bois as a social investigator: The Philadelphia Negro 1899. In: Bulmer, Martin – Bales, Kevin – Kish Sklar, Karthryn. (ed.) *The Social Survey in Historical Perspective. 1880–1940*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 170–188.
- Burgess, Ernest W. [1967 (1925)]. Can Neighborhood Work have a Scientific Basis? In: Park, Robert E. – Burgess, Ernest W. – McKenzie, Roderick D. *The City*. Chicago: The University of Chicago, s. 142–155.
- Burgess, Ernest W. (ed.) [1968 (1926)]. *The Urban Community. Selected papers from The Proceedings of the American Sociological Society 1925*. New York: Greenwood Press.
- Burgess, Ernest W. [1968a (1929)]. Basic Social Data. In: Smith, T. W. – White, L. D. (ed.) *Chicago. An Experiment in Social Science Research*, s. 47–66.
- Burgess, Ernest W. [1968b (1929)]. Urban Areas. In: Smith, T. W. – White, L. D. (ed.) *Chicago. An Experiment in Social Science Research*, s. 113–138.
- Calhoun, Craig (ed.) [2007]. *Sociology in America. A History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Calhoun, Craig [2007a]. Sociology in America. An Introduction. In: Calhoun, Craig (ed.). *Sociology in America. A History*. Chicago: University of Chicago Press, s. 1–37.
- Cavan, Ruth Shonle [1928]. *Suicide*. Chicago: Chicago University Press.
- Cressay, Paul [1928]. *The Taxi-Dance Hall*. Chicago: Chicago University Press.
- De Vault, Marjorie [2007]. Knowledge from the Field. In: Calhoun, Craig (ed.). *Sociology in America. A History*. Chicago: University of Chicago Press, s. 155–182.
- Du Bois, W. E. B. [1973 (1899)]. *The Philadelphia Negro: A Social Study*. New York: Millwood, Kraus-Thomson Org. Limited.
- Easthope, Gary [1974]. *A History of Social Research Methods*. London: Longman.
- Landesco, John [1929]. *Organized Crime in Chicago*. Chicago: Illinois Association for Criminal Justice.
- Madge, John [1962]. *The Origins of Scientific Sociology*. New York: The Free Press.
- Mowrer, Ernest R. [1927]. *Family Disorganization. An Introduction to a Sociological Analysis*. Chicago: Chicago University Press.
- Munková, Gabriela [2001]. *Sociální deviace (Přehled sociologických teorií)*. Praha: Karolinum.
- Musil, Jiří [2012]. Chicagská škola a česká sociologie. *Lidé města / Urban People* 14 (3), s. 395–419.

- Oberschall, Anthony [1972]. The Institutionalization of American Sociology. In: Oberschall, Anthony (ed.). *The Establishment of Empirical Sociology. Studies in continuity, discontinuity, and institutionalization*. New York – London: Harper & Row, s. 187–251.
- Odum, Howard (ed.) [1927]. *American Masters of Social Science*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Park, Robert E. [1924]. A Race Relations Survey. *Journal of Applied Sociology* 8, s. 195–205.
- Park, Robert E. [1950]. *Race and Culture* (sebral a předmluvou doplnil E. Ch. Hughes). Glencoe: The Free Press.
- Park, Robert E. [1968 (1952)]. *Human Communities. The City and Human Ecology* (sebral a předmluvou doplnil E. Ch. Hughes). Toronto: Collier-Macmillan.
- Park, Robert E. [1955]. *Society. Collective Behavior, New and Opinion. Sociology and Modern Society* (sebral a předmluvou doplnil E. Ch. Hughes). Glencoe: The Free Press.
- Park, Robert E. – Burgess, Ernest W. [1921]. *The Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: The University of Chicago.
- Park, Robert E. – Burgess, Ernest W. – McKenzie, Roderick D. [1967 (1925)]. *The City*. Chicago: The University of Chicago.
- Platt, Jennifer [1996]. *A History of Sociological Research Methods in America 1920–1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reckless, Walter C. [1927]. *Six Boys in Trouble*. Chicago: Chicago University Press.
- Reckless, Walter C. [1927a]. *Vice in Chicago*. Chicago: Chicago University Press.
- Shaw, Clifford R. [1927]. *The Jack Roller*. Chicago: Chicago University Press.
- Shaw, Clifford R. – McKay, Henry D. [1929]. *Delinquency Areas*. Chicago: Chicago University Press.
- Shaw, Clifford R. [1932]. *Brothers in Crime*. Chicago: Chicago University Press.
- Small, Albion W. [1890]. *Introduction to a Science of Society*. Waterville, Maine: Colby University.
- Small, Albion W. – Vincent, G. E. [1894]. *An Introduction to the Study of Society*. New York: American Book Co.
- Smith, T. W. – White, L. D. (ed.) [1968 (1929)]. *Chicago. An Experiment in Social Science Research*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thomas, William I. – Znaniecki, Florian [1927 (1918–1920)]. *The Polish Peasant*. New York: Knopf.
- Thrasher, Frederic M. [1968 (1927)]. *The Gang*. Chicago: Chicago University Press.
- Turner, Jonathan H. [1988]. The Mixed Legacy of the Chicago School of Sociology. *Sociological perspectives* 31 (3), s. 325–338.
- Warren, Nagueyalti [2011]. *Grandfather of Black Studies. W. E. B. Du Bois*. Trenton, N. J.: Africa World Press.
- Wortham, Robert A. [2005]. The Early Sociological Legacy of W. E. B. Du Bois. In: Blasi, A. J. (ed.). *Diverse Histories of American Sociology*. Boston: Brill 2005, s. 74–95.
- Wright, II, Earl [2002]. Using the Master's Tools: The Atlanta Sociological Laboratory and American Sociology, 1896–1924. *Sociological Spectrum: Mid-South Sociological Association* 22, s. 15–39.
- Whyte, William F. [1943 (1993)]. *Street Corner Society*. Chicago: Chicago University Press.
- Wirth, Louis D. [1929]. *The Ghetto*. Chicago: Chicago University Press.
- Wirth, Louis D. [1968 (1929)]. The Local Community Research Committee and the Social Science Research Building. In: Smith, T. W. – White, L. D. (ed.). *Chicago. An Experiment in Social Science Research*. Chicago: The University of Chicago Press, s. 20–32.
- Zorbaugh, Harvey W. [1928]. *The Gold Coast and the Slum*. Chicago: Chicago University Press.

Prof. PhDr. Hynek Jeřábek, CSc. (*1949) vyučuje sociologickou metodologii a dějiny empirického výzkumu na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Dlouhodobě se věnuje metodologickým otázkám a historii sociologického výzkumu. Je autorem nebo spoluautorem několika knižních publikací: Paul Lazarsfeld a počátky komunikačního výzkumu (1997); Paul Lazarsfeld's Research Methodology. Biography. Methods. Famous Projects. (2006); The Early Days of Survey Research (2012 spolueditor a jeden z autorů) aj.